

«Қарасу ауданы әкімдігінің мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің
Қарасу орталықтандырылған кітапхана жүйесі» ММ

Октябрь ауылдық модельді кітапханасы

Өшпес мұра қалдырған ұлы ақын

Мағжан Жұмабаев

(1893 - 1938)

Библиографиялық құрал

ББК 91.9.83

Ж 87

Құрастырушы: З.Ж.Ресеева

Шығарылымға жауапты: З.Ж.Ресеева

Қазақ тіліндегі мәтіннің корректоры: З.Ж.Ресеева

Мұқабаны безендірген: З.Ж.Ресеева

Өшпес мұра қалдырған ұлы ақын . Мағжан Жұмабаев [Мәтін]: (Ұлы ақынның туғанына 130 жыл): библиогр. Құрал / Октябрь ауылдық модельді кітапханасы; [құраст.: З.Ж.Ресеева]. – Октябрьский, -. Б.: сурет.

Октябрь ауылдық модельді кітапханасының өлкетанушы кітапханашысы Алаш қозғалысының қайраткері, ақын, қазақ әдебиетінің жарқын жұлдызы өкілі Мағжан Жұмабаевтың туғанына 130 жылдығына орайбиблиографиялық құрал дайындады. Ұсынылып отырған биографиялық құралда Мағжан Жұмабаевтың өмірі мен шығармагерлігі туралы мағлұмат берілді.

Құрастырушыдан:

Октябрь ауылдық модельді кітапханасы назарларыңызға Алаш қозғалысының қайраткері, ақын, қазақ әдебиетінің жарқын жұлдызы өкілі Мағжан Жұмабаевтың туғанына 130 жылдығына орай библиографиялық құрал дайындады.

Мағжан Жұмабаев – қазақ әдебиетін, оның ішінде ұлттық поэзияны түркілік, әлемдік деңгейге көтерген ұлы ақын. Елінің ертеңін ойлап, ойдан от болып жанған, сезімге оранып, жалынды жыр жазған Мағжанның өлең – жырлары, мұң – зары халқының жүрегіне нұр болып құйылып, ұлттық рухына айналды.

«Мағжан поэзиясы мәңгі өлмес, ұрпақтан - ұрпаққа жалғасар алтын көпір, асыл қазына, інжу - маржаны, махаббат, сүйіспеншілік, адам жүрегінің мың сан дірілін шеберлікпен бейнелеген жұп - жұмыр жауһар дүние»

Жалғыз қазақ емес, күллі Тұран жерінен шыққан түркі текті халықтардың мақтанышына айналған, көзі тірісінде-ақ мәңгілік сөнбес Шолпан жұлдызындай жарқырап шыққан Мағжан ақын жырлары уақыт өткен сайын соны қырынан танылып, жаңа да жас оқырманын тауып отырады сөзсіз.

«Жетсе егер қорқынышты қара түнім,

Басса дерт, әлім құрып шықпай үнім.

Көңіл ашар, кеудеме жан кіргізер

Өлең – менің Шолпаным, Айым, Күнім»

Мағжан

Өмір жолы

Мағжан Жұмабаев Бекенұлы - Мағжан (Әбілмағжан) Бекенұлы 1893 жылы 25 маусымда Солтүстік Қазақстан облысы, қазіргі Мағжан Жұмабай ауданы, Сасықкөл жағасында дүниеге келген. Алаш қозғалысының қайраткері, ақын, қазақ әдебиетінің жарық жұлдызы. Мағжанның атасы – Жұмабай қажы. Әкесі Бекен саудамен айналысқан дәулетті адам болған. Анасы – Гүлсім. Мағжан ауыл молдасынан сауатын ашып, 1905 – 1910 жылдары Қызылжардағы (Петропавл) №1 мешіт жанында белгілі татар зиялысы, мұсылман халықтарының азаттығы жолында күрескен М.Бегишевтің ұйымдастыруымен ашылған медреседе оқыды. 1910 – 1913 жылдары Уфа қаласындағы “Ғалия” медресесінде білім алды. Онда татар жазушысы Ғ.Ибрагимовтен дәріс алып, белгілі қайраткер С.Жантөринмен тығыз қарым-қатынас орнатады, болашақ көрнекті жазушы Б.Майлинмен танысады. Ибрагимовтің көмегімен 1912 жылы Қазан қаласындағы Кәрімовтер баспасында “Шолпан” атты тұңғыш өлеңдер жинағы басылып шығады.

“Садақ” журналын шығаруға қатысады, оған өзінің өлеңдерін жариялайды. 1913 – 1916 жылдары Омбы мұғалімдер семинариясында оқыды. “Бірлік” ұйымы жұмысына белсене араласып, “Балапан” қолжазба журналын шығаруға қатысады. 1917 жылы Ақпан төңкерісінен кейін қалыптасқан саяси жағдайға сай қоғамдық өмірге белсене араласып, Ақмола облыстық қазақ съезін өткізуді ұйымдастырушылардың қатарында болды. Осы жылы сәуірде Ақмола облысы қазақ комитеті құрамына сайланды. Мәскеу қаласында өткен Бүкілресейлік мұсылман съезіне қатысты. Бірінші жалпықазақ съезінің шешімі бойынша Бүкілресейлік Құрылтай жиналысына депутаттыққа кандидат ретінде ұсынылды. “Алаш” партиясының Ақмола облысының комитетінің мүшесі болды. “Үш жүз” партиясы өкілдерінің жалған айыптауымен бір айға жуық абақтыға отырып шықты. Екінші жалпықазақ съезіне делегат ретінде қатысып, онда оқу мәселесі бойынша

құрылған комиссияға төрағалық етті. 1918 –1919 жылдары Петропавл уездік земство басқармасында қызмет етті. 1919 – 1923 жылдары Ақмола губерниялық “Бостандық туы” газетінде, “Шолпан”, “Сана” журналдарында, “Ақжол” газетінде қызмет істеп жүріп, халық ағарту жұмысына белсене араласады.

Ақын 1927 – 1929 жылы Бурабайда, одан соң Қызылжарда оқытушылық қызметтер атқарады. 1929 жылы Жұмабайұлы “Алқа” атты жасырын ұйым құрғаны үшін деген айыптаулармен Мәскеудегі Бутырка түрмесіне қамалып, 10 жыл айдауға кесіледі. 1936 жылы М.Горький мен Е.Пешкованың араласуымен бостандық алып, Қазақстанға қайтады. Петропавл қаласында мектепте орыс тілі мен әдебиетінен сабақ беретін мұғалім болып жұмыс істейді. Көп ұзамай қалалық оқу ісінің меңгерушісі оны саяси себептерге байланысты деген айыппен мұғалімдік қызметтен босатады. 1937 жылы наурызда мағжан Бекенұлы Алматы қаласына келеді. Аударма ісімен айналысады.

1938 жылдың 19 ақпан күні сталиндік зұламаттың құрбаны болған аяулы ақынға «Халық жауы» деген айып тағылып, соттың шешімімен қайтадан қамауға алынып, ату жазасына кесілді.

М.Жұмабаевтың шығармалары

Өлеңдер: «Қазақ тілі», «Жер жүзінде», «Өнер –білім қайтсе табылар», «Күншығыс», «От» , «Пайғамбар», «Қазағым», «Сорлы қазақ», «Қарағым», «Жастық, байлық, қол қусырып бос жүру...», «Жұлдызды жүзік, Айды – алқа ғып берейін», «Шын сорлы», «Бұлбұл», «Өлең», «Мен сорлы», «Тез барам», «Алыстағы бауырым», «Жаралы жан», «Тәңірі», «Жан сөзі», «Түркістан», «Берниязға», «Мені де, өлім әлдиле», «Ой», «Жаз келді», «Өмір», «Бүгінгі күн – өмір, өлім менікі», «Бостандық», «Мен жастарға сенемін», «Алатау», «Жазғы түнде», «Айға», «Туған жерім – Сасықкөл», «Көкшетау», «Жас сұлуға», «Жәмила», «Қарындасқа», «И – ҒА», «Г – ГЕ», «...ҒА», «Ж...ҒА», «Ф...ҒА», «Гүлсим ханымға», «Гүлсимге», «Р...ҒА», «Ғазизаға», «Қараңғылық қоюланып келеді», «Анама», «Әже», «Сағат», «Қайың», «Жылқышы», «Домбыра», «Балапан қанат қақты» («Балапан» журналына арналған қара сөзбен жазылған өлең), «Сырдағы Алашқа», «Қоңыр жел», «Ескі шаһар», «Сылдырмақ», «Сал –сал білек, сал білек...» «бөбектің тілегі», «Жұбату», «Қызыл жалау», «Қойшы бала мен күшік», «Мысық пен ит», «Жыл мезгілдері», «Күз», «Жаз», «Қыс», «Немере мен әже».

Поэмалар: «Батыр баян», «Қорқыт», «Ертегі», «Қолыбайдың қобызы», «Оқжетпестің қиясында», «Жүсіп хан», «Қаныш бай қиссасы», «Өтірік ертеке», «Тоқсанның тобы», «Толғау».

Әңгіме: «Шолпанның күнәсі», «Гүлсім».

Ғылыми еңбек: «Педагогика».

Мақалалар: «Бірінші май мейрамы», «Жазылашақ оқу құралдары һәм мектебім», «Сайлау», «Ақан сері», «Бернияз Күлеев», «Базар жырау», «Әбубәкір ақсақал» Дибәев», «Наурыз», «Қатын алу, ерге шығу», «Дала, қала». «Аймақ ішінде».

Аудармалар:

12 прозалық шығарма және 15 өлең жатады.

Прозалық аудармалардың арасында Максим Горький, Всеволод Иванов, Мамин-Сибиряк, П.Дороховтың әңгімелері бар. Поэзиялық аудармаларының үшеуі шығыс әдебиетінен алынған, төртеуі еуропалық әдебиеттен, қалғаны орыс әдебиетінен аударылған өлеңдер.

Мағжан Жұмабай еуропалық әдебиеттен тәржімалаған өлеңдері — Гётенің «Айрылдым сенен, жан сәулем», «Орман патшасы» туындылары және Гейнениң «Екі бетің, сұлу қыз...», «Күннің батуы» өлеңдері. В.А.Жуковский аудармасындағы «Орманпатшасы» 8 шумақболса, Мағжанаудармасында 16 шумақтантұрады. Оныңсебебі — аудармабарысындаМағжанорысшамәтінніңбіршумағынекішумаққакелтіріпау дарған. Алайдабүлөзгерістентуындыныңкөркемдікболмысына да, құрылымына да ешқандайнұқсанкелмейді.^[1]

Орыс өлеңдерініңаудармасыарасындаекеуінің авторы белгісіз, екеуі Лермонтовтікі («Тұтқын», «Сарғайыпкелгенегінтолқынданса»), басқалары Кольцов, Мятлов, Дмитриев жәнеГорькийдіңавторлығында.

ПрозалықшығармалардыаударубарысындаМағжанныңекітүрлімәселегеденқо йғанынбайқаймыз. Оныңбіріншішығармашылықұстанымдарыбойынша, яғниәдеби-көркемдікталғам- түсініктұрғысынанөзіменүндестіктапқанавторлардыңшығармаларынаударуы болса, екіншісі — азаматтықұстанымына, қайраткерлікмақсатынасәйкескелетінтуындылардытәржімалауы.

БіріншітопқаГорькийдің «Сұңқаржыры», «Жұртынсүйгенжүрек», «Ана», «Темірдіжұмсартқанана», «Хан мен ұлы», Мамин-Сибиряқтың «Ақбозат», Ивановтың «Сай» әңгімелерінжатқызуғаболады. ЕкіншітопқаИвановтың «Бала», «Өзөмірімненәңгіме», «Темірбай», «Жолығу» жәнеДороховтың «Большевик баласы» дегентуындыларжатады.

М.Жұмабаевтың кітаптары:

Мағжан Жұмабаев өз орнын өмірден үнемі іздеумен өткен, бар білген-түйгенін соған сарп еткен суреткер. Оның творчествосының бір қырында, мұңлы толғаныс, өкіну және қайғы-қасірет, күйініш жатса, таразысының екінші қырында, романтикалық өршілдік, махаббат, сүйініш-күйініш, арман, мақсат, үміт жатады. Көп қайғы қасірет шеккен, азап пен уайым тауқыметін тартқан ақын осы бір екі оттың жалынына шалынып, соған шарпылған! Оның творчествосында тарих тұңғығын терең түсіну, өткенді бажайлау, болашақты болжай білу, бүгіннің ақиқатына көз жеткізу сияқты терең толғаныстар заманның астан-кестен, аласапыран жайымен астасып жатады.

Мағжан Абай дәстүрін жаңалады. Мағжан лирикасы жүректің ең нәзік пернелерін сөйлетті. Адамның интимдік сырларына тіл бітірді. Ол философиялық, әлеуметтік-саяси мәні зор проблемалардың тамаша көркемдік шешімін тапқан поэма жанры үлгісін жасады. Қазақ жерінің табиғатын ба, тарихын ба, елінің игілігі жолында өзін құрбандыққа шалған ерлерін бе – қайсысын жырласа да, ол біз қазақпыз, біз еш жұрттан кем емеспіз деген астарлы идеяны құлаққа құйып отырды. Мағжан поэмаларында лирика мен эпос, кейіпкердің ішкі жан дүниесі, өмірі мен халқының тарихы, жеке адам мен ұлт тағдыры тартысты драмалық сюжетке тоғыса келіп, ғаламат көркем байламдарға бастайды. Мағжан ақын қазақ поэмасын баяндау тәсілінен шығарып, суреткерлік арнаға бұрды. Әсіресе жан диалектикасын көрсетуде ол алдына жансалмады.

Абай қазақ поэзиясын әлемдік поэзия деңгейіне көтерсе, Мағжан бұл деңгейді биіктетпесе, аласартқан жоқ. Дыбыс-буынның айрықша үйлесімін тауып, қазақ өлеңі жолдарын күйше күмбірлетті. 1918 жылдың өзінде Ж.Аймауытов пен М.Әуезов былай жазыпты: “Сезімге әсер берерлік суретті өлеңдер көбінесе Мағжан, Міржақып, кейде Сұлтанмахмұттыкі” Бұлардың өлеңінде өзгеше бір сарын бар, жүрегінің сезімін суреттейтін нәрсемен жалғастырып әкететін артықша бір маңыз бар. Бұлар сыршыл (лирик) ақындар.

Мағжан Жұмабаев творчествосын нахақтап жамандап, құлдыратуға тырысқандар да, оның ақындыққудіретінбағалап,биіккекөтергендердеболды.АхметБайтұрсыновта,ЖүсіпбекАймауытов та, Міржақып Дулатов та өздері нағыз трагедиялық күй кеше отырып, әдебиет пен өнер парызын ұмытпады,ақынныңөнерталантынжоғарыбағалады,оныңүлкенболашағы наберіксенімменқарады. Мағжан ақынның ерекше сымбатын Сәкен Сейфуллин де, Бейімбет Майлин де құрметпен атап, қасиеттей білді. Мағжанның бүкіл түркі тілдес әдебиетке әсерін жоғары бағалаған адам түрік әлеміне белгілі оқымысты башқұрт Ахмет Зәки Уалиди Тоған. Ол: “Қазақтың ұлттық ақыны Жұмабайұлы Мағжан... өз жырларын тікелей

Еділ, Жайық, Сырдария, Ертіс, Жетісу бойын мекендеген қалың қазақ пентаулыққырғыздарғаарнасада, оларға бүкіл түркінің және Түркістанның шерін жеткізді, түркілердің бұрынғы шат-шадыман өмірін елестете білді”, - деп жазды. 1928 жылдың өзінде-ақ Мұхтар Әуезов қазақ поэзиясына деген ұғымын байытқан Мағжан Жұмабаевқа ғажайыптай өлеңдері үшін риза екенін айтып жазды. Белгілі әдебиетші Қошке Кемеңгеров Мағжан поэзиясын өте жоғары бағалаған. Мағжан Жұмабаев біраз әңгіме, мақала хабарлама, аудармалар жасаған. “Шолпанның күнәсі” деген ұзақ әңгімесі 1923 жылы “Шолпан” журналында басылған. В.И. Лениннен, М. Горькийден көп аудармалар жасаған. Мамин-Сибиряктың “Ақбоз ат” әңгімесін аударған. Басқа да аударма шығармалары бар.

Ең үлкен ғылыми еңбегі “Педагогика”. Бұл еңбекті ақын балаларды, жастарды тәрбиелеуісіне аса қатты мән беріп жазған. Ескі қазақ өмір-тұрмысынан, әдет-ғұрпынан нені алуға болады, оны жаңа заман тәртібімен қалай ұштастыру керек, негізгі классикалық педагогиканың қағидаларын қалай қабылдап, бойға сіңіру қажет деген сияқты мәселелерді Мағжан аса биік зерттеушілік қабілетпен шешеді. 1992 жылы “Педагогика” басқа да шығармаларымен қатар “Ғылым” баспасынан жарық көрді.

Қазақстанда ақынның атын мәңгі есте қалдыру бағытында да біршама жұмыстар атқарылды. Алматы, Қызылжар қалаларында бір – бір көшеге Мағжан Жұмабайұлының есімі берілген; Қызылжарда ақынға ескерткіш қойылған; Солтүстік Қазақстан облысының бұрынғы Булаев ауданы қазір Мағжан Жұмабайұлы ауданы болып аталады (2000); Мағжан Жұмабайұлы ауданындағы ақынның туып – өскен Сарытомар ауылында ақынның мемориалдық мұражайы орналасқан (1993).

Ұлы ақынның туылғанына 125, қайтыс болғанына 80 жыл толуына орай, 2018 жыл түркі әлемінде «Мағжан жылы» деп жарияланды. Бұл дегеніміз – М. Жұмабаевті азамат ретінде де, ақын ретінде қазақ халқы ғана емес, күллі түркі халықтары танып, мақтан тұтады деген сөз.

Осы бір айтулы датаға байланысты М. Жұмабаевтің өлеңдері шет тілдеріне аударыла бастады. Ақын жырлары алғашқы рет ағылшын тілінде жеке жинақ болып шықты. Сонымен бірге, ақынның өлеңдері әзірбайжан, қырғыз, алтай, башқұрт, орыс, монғол тілдеріне аударылып жатыр. Мағжан жырлары ЮНЕСКО – ның мінберінен оқылды.

Мағжан Жұмабаевтің өмірі мен қызыметінің негізгі кезеңдері

1893 жылы Ақмола губерниясының Ақмола уезіндегі Полуденовский болысында, қазіргі Солтүстік Қазақстан облысы, Булаев ауданы, “Молодежный” совхозында (қазір Мағжан Жұмабаев атында) дүниеге келген.

1905-1910 жылдары Қызылжардағы (қазіргі Петропавловск) медресесінде оқиды. 1910-1911 жылдары Уфадағы “Ғалия” медресесінде оқиды.

1912 жылы Қазан қаласында “Шолпан” атты тұңғыш жи-нағы жарық көреді. 1913-1916 жылдары Омбы мұғалімдер семинариясында оқиды.

1916 жылы Қызылжарға келеді, “Алаш” партиясын құруға қатысып, чех көтерілісін бастан кешеді, кейін Ақмола губерниялық “Бостандық туы” газетінде істейді.

1922 жылы Ташкентке келеді де, орыс – қазақ тілдері мен әдебиетінен Қазақ – Қырғыз институтында сабақ береді.

1923-1927 жылдары Москвадағы Жоғары әдеби-көркем институтында оқиды. 1927 жылы Қазақстанға қайтып оралып мұғалімдік қызмет атқарады.

1929 жылы Қызылжар қаласында тұтқындалып, 10 жылға кесіледі.

1936 жылы М.Горький мен Пешкованың араласуымен 10 жылы 7 жылға түсіріліп, айдаудан босатылады.

1936 жылы Қызылжарға келіп техникумда сабақ береді. 1937 жылы желтоқсанның 30 күні Алматыда тұтқындалады.

1938 жылы 19 наурызда халық жауы деген жала жабылып нақақтан атылады.

Мағжан Жұмабаев туралы

«Мағжан – сыршылдығымен, суретшілдігімен, сөзге еркіндігімен, тапқыштығымен күшті. Маржандай тізілген, торғындай үлбіреген нәзік үнді күйімен, шерлі мұңды зарымен күшті»

Жүсіпбек Аймауытов, жазушы

«Мағжан – қазақ поэзиясының жарық күні. Күн нұр шашса, кейбір «әдебиеттің жұлдызы боламыз» деп жүргендер сөніп қалады»

Ілияс Омаров,
мемлекет және қоғам қайраткері

«Мағжандай ақыны бар, бір жерде тізе қосып отырған 5 миллион қазақтың тілі қалай жоқ болады?!»

Әлихан Бөкейханов,
Алаш қозғалысының көсемі

«Қазақ өлеңінің Абайдан кейінгі алыптарының, айтулы алтын діңгектерінің бірі ғана емес, бірегейі – мағжан Жұмабаев.»

Зейнолла Қабдолов,
академик – жазушы

«Мағжаннан отанды, елді, жерді сүюді үйрену керек.»

Марфуға Айтқожина, ақын.

«Қазақжазушыларынан,әрине,Абайдысүйемін.Меніңбалакүнімненішкенасым,алғаннәрімнің барлығы даАбайда...

Бұдан соң Мағжанды сүйемін. Европалығын, жарқы-раған, әшекейін сүйемін. Қазақ ақындарының қара қордалы ауылында туып, европадағы мәдениет пен сұлулық сарайына барып, жайлауы жарасқан арқа қызын көріп сезгендей боламын. Мағжан – культурасы зор ақын. Сыртқы кестенің келісімі мен күйшілдігіне қарағанда, бұл бір заманның шегінен асқандай, сезімі жетілмеген қазақ қауымынан ертерек шыққандай, бірақ, түбінде әдебиет таратушылары газетпен қосақталып, күндегі өмірінің тереңін терген ақын болмайды, заманнан басы озып, ілгерілеп кеткен ақын болады. Әдебиет - әдебиет үшін деген таңба айқын болмай, нәрлі әдебиет болуға жол жоқ. Сондықтан бүгінгі күннің бар жазушыларының ішінен келешекке бой ұрып, артқы күнге анық қалуға жарайтын сөз Мағжанның сөзі. Одан басқамыздікі күмәнді, өте сенімсіз деп білемін.»

Мұхтар Әуезов,ұлы жазушы
“Еңбекші қазақтың” (1927) анкетасына
жауап.Жазушыархивінен.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

- 1.** Ысқақұлы Д. Мағжан – поэзия падишасы: монография / Дандай Ысқақұлы. – Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2020. – 256 б.
- 2.** Елеукенов, Ш. Шериаздан. Мағжан [Мәтін] : /өмірі мен шығармагерлігі / Оқу құралы.
Елеукенов, Шериаздан. - Астана :Астана полиграфия, 2008. - 389,[3] б
- 3.** Жұмабаев, М.Көп томдық шығармалар жинағы.1 - том [Мәтін] / өлеңдер, дастандар, әңгіме/ Жұмабаев, Мағжан. - Алматы : Жазушы, 2002. – 208 бет. .
- 4.** Жұмабаев, М. Көп томдық шығармалар жинағы. 2 - том [Мәтін] / өлеңдер, дастандар, аудармалар/ Жұмабаев, Мағжан. - Алматы : Жазушы, 2003 . – 208 бет.

МАЗМҰНЫ

Құрметті оқырман.....	
Алғысөз.....	
Мағжан Жұмабаевтың өмірі мен шығармагерлігі туралышолу.....	
Мағжан Жұмабаевтың өмірі мен қызметінің негізгі кезеңдері.....	

Біздің мекен – жай:

Парковая көшесі,3

Жұмыс кестесі:

09.00 – 19.00

Телефон: 8(714-48) 91-5–34

Электрондық пошта: biblioteka.o@mail.ru